

1. בראשית פרשת וישב פרק לח פסוק כה:

הוא מוצאת והיא שלחה אל-חמיה לאמר לאיש אשר-אלה לוי אנכי הרה ותאמר הפר-נא למי החתמת והפתילים והמטה האלה:

2. תלמוד בבלי מסכת סוטה דף י עמוד ב

(בראשית לח) "והיא שלחה אל חמיה לאמר, לאיש אשר אלה לוי - אנכי הרה". ותימר ליה מימר? אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב, ואמרי לה, אמר רב תנא בר ביזנא, אמר רבי שמעון חסידא, ואמרי לה אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי, נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש, ואל ילבין פני חברו ברבים. מנא לן? מתמר.

3. תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף נח עמוד ב

משנה - פשם שאונאה במקח וממפר, פף אונאה בדברים. לא יאמר לו בכמה חפץ זה, והוא אינו רוצה לקח. אם הנה בעל תשובה, לא יאמר לו זכר מעשיה הראשונים. אם הוא בן גרים, לא יאמר לו זכר מעשה אבותיה, שפנאמר (שמות כב) וגר לא תונה ולא תלחצנו: **גמרא**. תנו רבנן: לא תונו איש את עמיתו - באונאת דברים הכתוב מדבר. .. אם היו תלמים באים עליו, או שהיה מקבץ את בניו, אל יאמר לו כדרך שאמרו לו חבריו לאיוב, "הלא יראתך פסלתה, תקנותה ותם דרכיה?!" זכר נא מי הוא נקי אבד!" אם היו חמרים מבקשים תבואה ממנו, לא יאמר להם, לכו אצל פלוני שהוא מוכר תבואה, וידוע בו שלא מכר מעולם. רבי יהודה אומר, אף לא יתלה עיניו על המקח בשעה שאין לו דמים, (מפני) שהרי הדבר מסור ללב, וכל דבר המסור ללב, נאמר בו, "ויקרא יט" "ויראת מאלהיה". אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי, גדול אונאת דברים מאונאת מון, שנה נאמר בו, "ויקרא כה" "ויראת מאלהיה", וזה לא נאמר בו, "ויראת מאלהיה". ורבי אלעזר אומר, זה בגופו וזה בממונו. רבי שמואל בר נחמני אומר, זה נתן להשבון, וזה לא נתן להשבון: תני תנא קמיה דרב נחמן בר יצחק, כל המלבין פני חברו ברבים, פאלו שופך דמים. אמר ליה, שפיר קאמרת, דחזינא ליה דאזיל סומקא ואתי חיורא.

4. תוספות מסכת בבא מציעא דף נח עמוד ב

דאזיל סומקא ואתי חיורא - ומה שמאדים בתחילה לפי שהדמים מתאספין לברוח.

5. תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף נט עמוד א

אמר רבה בר בר חנה, אמר רבי יוחנן, (דף נט) נוח לו לאדם שיבא על ספק אשת - איש, ואל ילבין פני חברו ברבים. מנא לן? מדדרש רבא, דדרש רבא, מאי דכתיב, (תהלים לה:ט) "ובצלע שמחו ונאספו [נאספו עלי נכים ולא ידעתי] קרעו ולא ידעו": . אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא, רבוננו של עולם, גלוי וידוע לפניך, שאם היו מקרעין בשירי, לא היה דמי שותת לארץ. ולא עוד, אלא אפלו בשעה שעוסקים בנגעים ואהלות. אומרים לי, דוד, הבא על אשת - איש מיתתו במה? ואני אומר להם, מיתתו בקנק, ויש לו חלק לעולם הבא. אבל המלבין פני חברו ברבים - אין לו חלק לעולם הבא. ואמר מר זוטרא בר טוביה, אמר רב, ואמרי לה, אמר רב תנא בר ביזנא, אמר רבי שמעון חסידא, ואמרי לה, אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי, נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש, ואל ילבין פני חברו ברבים. מנא לן? מתמר, דכתיב, (בראשית לח) "הוא מוצאת, והיא שלחה אל חמיה"

6. תוספות מסכת סוטה דף י עמוד ב

נוח לו לאדם שיפיל את עצמו לתוך כבשן האש - כדאמר בפ' הזהב (ב"מ דף נח:): כל היורדין לגיהנם עולין חוץ משלשה וחד מינייהו המלבין פני חברו ברבים ואומר נמי (שם נט.) נוח לו לאדם שיבעול ספק אשת איש ואל ילבין פני חברו ברבים מנלן מדוד ונראה האי דלא חשיב ליה (פסחים דף כה.) בהדי ג' עבירות שאין עומדים בפני פקוח נפש עבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות דמים משום דעבירת הלבנת פנים אינה מפורשת בתורה ולא נקט אלא עבירות המפורשות.

7. ספר שערי תשובה - שער שלישי אות קלט

והנה אבק - הרציקה, הלפנת - פנים, פי פניו יחורו ונס מראה האדם, ודומה אל הרציקה. וכן אמרו רבותינו זכרונם לברכה (בבא מציעא נח, ב) . והשנית, פי צער ההלבנה מר ממנות, על פן אמרו רבותינו

זכרוֹנֶם לְבָרְכָה (בבא מציעא נט, א): לְעוֹלָם יִפִּיל אָדָם עֲצָמוֹ לְכַבְּשֵׁן הָאֵשׁ וְאֵל יִלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בְּרַבִּים. וְלֹא אָמְרוּ כֵן בְּשָׂאָר עֲבֵרוֹת חֲמוּרוֹת. אָכֵן דָּמּוּ אֲבָק הֶרְצִיחָה אֶל הֶרְצִיחָה, וְכִמּוֹ שְׂאָמְרוּ, (סנהדרין עד, א) כִּי יִהְיֶה וְלֹא יִרְצָח. וְדוּמָה לְזֶה אָמְרוּ, שִׁיפִיל עֲצָמוֹ לְכַבְּשֵׁן הָאֵשׁ וְלֹא יִלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בְּרַבִּים. וְלִמְדוּ זֶה מֵעֵינֵינוּ תָמָר, שְׂנָאָמַר (בראשית לח, כה): "הִיא מוֹצֵאת וְהִיא שְׁלָחָה אֶל – חֲמִיָּה". הִנֵּה פִי אָף – עַל – פִּי שֶׁהוֹצִיאָוּהָ לְשָׂרָף, לֹא גִלְתָּה פִי הִיָּתָה הִרָה מִיְהוּדָה, שְׁלֹא לְהִלְבִּין פְּנֵינוּ:

8. דרשות המהרי"ט / ר' יוסף טראני/ פרשת יתרו - דרוש ראשון

"לא תרצה" (שמות כ, יג) עיקרה שפיכות [דמים], אבל יש בכללה "שופך דם האדם באדם דמו ישפך וגו'" (בראשית ט, ו) שהיא הלבנת פנים. ובזה מתבאר מה שאמרו "נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חברו", דנפקא לן מתמר, דכתיב (בראשית לח, כה) "היא מוצאת", בסוף פרק קמא דסוטה (ב, ג). והקשו בתוספות (שם, ד"ה נוח לו) אמאי לא חשיב לה בהדי הנך דיהרג ואל יעבור. ודחקו לתרץ דלא חשיב אלא עבירות דמפורשות בתורה. וקשה דאדרבה אותם שאינן מפורשות הוה ליה למחשב. ונראה לומר **דבכלל שפיכות דמים היא, תדע ד"אזיל סומקא ואתי חוורא"** (ראה בבא מציעא נח, ב). תדע דבפרק ד' מיתות (סנהדרין עד, ב) אמרו שעבירות אלו שחייב למסור עצמו עליהם "אינהו וכל אביזרא דידהו", כאותו מעשה באחד שנתן עינו באשה אחת והעלה על לבו טינא, ואמרו הרופאים אין לו רפואה עד שתבעל לו, אמרו חכמים ימות ואל תבעל וכו' ואל תספר עמו אחורי הגדר (שם עה, א), ואמרו שם דפנויה היתה, אלמא ההיא חשיבא אביזרא דעריות, כל שכן דהלבנת פנים חשיבא כשפיכות דמים:

9. ספר נתיבות עולם ב - נתיב אהבת ריע - פרק א

...ומה שאמר כל המלבין פני חברו כאלו שופך דמים, אין הפירוש מפני דאזיל סומקא ואתא חיורא דא"כ מאי קאמר ליה שפיר קאמרת הא הוא ג"כ כך אמר בשביל זה. אבל מה שאמר המלבין פני חברו כאלו שופך דמים, הוא ענין פנימי כי מי שמלבין חברו הוא שמכבה אור הפנים שהוא האדם כמו שמכבה את הנר, וזה נקרא ש"ד של אדם, כי צלם הזה יש לו ענין נפלא מאוד והוא צורתו של אדם, ולפיכך מי שמלבין ומבטל את צלם פניו עד שהוא מלבין אותו ומכבה את אורו זו נקרא שפיכת דם. כי אין שפיכת דם רק ביטול האדם וזה שמלבין את פניו של אדם הוא מבטל את תואר הכרתו של אדם שהוא צלמו והוא בטול האדם ג"כ כי צלמו הוא האדם, וכאשר בא לברא את האדם אמר נעשה אדם בצלמנו, לא אמר נעשה אדם בעל שכל רק נעשה אדם בצלמנו כדמותנו מוכח כי עיקר האדם הוא צלמו ודמותו. ולפיכך אמר המלבין פני חברו כאלו שופך דמים, כי המלבין מבטל צורת האדם כי הפנים של אדם הוא הכרתו שהוא עיקר האדם שבו יוכר ויובדל. והכתוב אומר שופך דם האדם באדם דמו ישפך כי בצלם אלהים עשה את האדם, שמזה תלמוד כי לכך שופך דם האדם חייב מיתה מפני שהאדם נברא בצלם אלהים וצלם זה הוא מבטל כאשר שופך דם האדם. והמלבין את פניו הרי מבטל צלמו ג"כ כאשר מלבין פניו והוא צלמו אשר נברא בצלם אלהים, והבן הדברים האלו:

10. רמב"ם הלכות דעות פרק ו הלכה ח

המוכח את חברו תחלה לא ידבר לו קשות עד שיכלימו שְׂנָאָמַר (ויקרא יט ז) "ולא תשא עליו חטא". כִּי אָמְרוּ חֲכָמִים יְכוּל אֶתְהָ מוֹכִיחוֹ וּפְנֵי מִשְׁתַּנּוֹת תִּלְמוּד לומר וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֲטָא. מִכָּאן שְׂאָסוּר לְאָדָם לְהַכְלִים אֶת יִשְׂרָאֵל וְכָל שִׁפְחָן בְּרַבִּים. אָף עַל פִּי שֶׁהַמְּכַלִּים אֶת חֲבֵרוֹ אֵינוֹ לוֹקֵה עָלָיו עוֹן גְּדוֹל הוּא. כִּי אָמְרוּ חֲכָמִים (גמרא סנהדרין קז א) "הַמְּלַבֵּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בְּרַבִּים אֵינוֹ לוֹ חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא". לְפִיכָךְ צָרִיךְ אָדָם לְהִזָּהֵר שְׁלֹא לְבַיֵּשׁ חֲבֵרוֹ בְּרַבִּים בֵּין קָטָן בֵּין גְּדוֹל. וְלֹא יִקְרָא לוֹ בְּשֵׁם שֶׁהוּא בּוֹשׂ מִמֶּנּוּ. וְלֹא יִסְפֹּר לְפָנָיו דְּבָר שֶׁהוּא בּוֹשׂ מִמֶּנּוּ. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים בְּדְבָרִים שְׂבִין אָדָם לְחַבְּרוֹ. אֲבָל בְּדְבָרֵי שְׂמִים אִם לֹא תִזְכֹּר בּוֹ בְּסִתְרָא מְכַלִּימֵין אוֹתוֹ בְּרַבִּים וּמְפָרְסְמִים חֲטָאוֹ וּמְחַרְפִּים אוֹתוֹ בְּפָנָיו וּמְבַזִּין וּמְקַלְלִין אוֹתוֹ עַד שִׁיחְזֹר לְמוּטָב כְּמוֹ שֶׁעָשׂוּ כָּל הַנְּבִיאִים בִּישְׂרָאֵל:

11. בית הבחירה (מאירי) מסכת סוטה דף י עמוד ב

לעולם יזהר אדם שלא להלבין פני חברו ברבים דרך הערה אמרו נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים מנלן מתמר שנאמר היא מוצאת:

12. בית הבחירה (מאירי) מסכת ברכות דף מג עמוד ב

לעולם יזהר אדם שלא ילבין פני חברו ברבים דרך צחות אמרו נוה לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים מנלן מתמר:

13. פסקי רי"ד מסכת בבא מציעא גמרא דף נח עמוד ב

אמ' ר' יוחנן משום ר' שמע' חסידא נוה לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים, מנלן מתמר דכת' היא מוצאת וגו', אמ' רב חנינה בריה דרב אידי מאי דכת' לא תונו איש את עמיתו עם שאתך אל תונהו דאמ' רב לעולם יהא אדם זהיר באונאת אשתו שמתוך שדמעתה מצויה אונאתה קרובה.

14. ספר החינוך פרשת בהר מצוה שלח

מדיני המצוה, כמה אזהרות וכמה זירוזין שהזירונו זכרונם לברכה בענין זה שלא להכאיב חבריות בשום דבר ולא לביישם, והפליגו בדבר עד שאמרו [שם] שלא יתלה עיניו על המקח בשעה שאין לו דמים.

15. ספר כד הקמח - ערך הלבנת פנים

בוא וראה כמה הוא קשה חטא ההלבנה שאף במי שמוכיח את חברו הזהירה תורה להוכיחו בענין שלא ילבין פניו הוא שכתוב הוכח תוכיח את וגו' כלומר תוכיח אותו בענין שלא תשא עליו חטא והוא חטא ההלבנה ואם בענין תוכחת מוסר שהוא דרך החיים הזהירה תורה כן קל וחומר בלא תוכחת שיגדל עונו מנשוא אם ילבין פניו.

16. ילקוט יוסף על הלכות כיבוד אב ואם פרק ו' הערה ח'

אמרו חז"ל (כתובות סז: ברכות מג:) נוה לו לאדם להפיל עצמו בכבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים, ויש אומרים שהוא כפשוטו, צריך ליהרג ולא לעבור להלבין פני חברו. ודעת המאירי שהוא דרך צחות לשון, ולא דוקא. ולכן אין צריך למסור עצמו להריגה בשביל שלא יעליב את חברו.

17. רשימות שיעורים (רי"ד סולובייצ'יק) מסכת ברכות דף מג עמוד ב

גמ'. וז"ל נוה לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים מנלן מתמר שנא' היא מוצאת וגו' עכ"ל. עיין בתוס' (מס' סוטה דף יב ד"ה נוה לו) וז"ל ונראה האי דלא חשיב ליה בהדי ג' עבירות שאין עומדים בפני פקוה נפש עבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות דמים משום דעבירת הלבנת פנים אינה מפורשת בתורה ולא נקט אלא עבירות המפורשות עכ"ל. ויתכן דס"ל להתוס' דאיסור הלבנת פני חברו ברבים אינו אלא איסור דרבנן דהפסוק "היא מוצאת" הוי אסמכתא בעלמא ומשום הכי אינו בכלל ההלכה דיהרג ואל יעבור⁽⁶¹⁾.

ועיין ברמב"ם שפסק ^(פ"ו מהל' דעות ה"ח) וז"ל אף על פי שהמכלים את חברו אינו לוקה עון גדול הוא, כך אמרו חכמים המלבין פני חברו ברבים אין לו חלק לעוה"ב עכ"ל. ויש לדייק דהרמב"ם השמיט את המימרא דסוגיין "נוה לו לאדם שיפיל את עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים" ומשמע דס"ל דבהלבנת פנים אין הלכה דיהרג ואל יעבור. ברם רבינו יונה כתב ^(שערי תשובה שער ג' אות קל"ט) דהלבנת פני חברו ברבים הוי אבק רציחה ואבזרייהו דרציחה וחל בה דין יהרג ואל יעבור, וע"כ אמרינן דיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים. ויש להעיר ע"ז דמלשון הגמ' "נוה לו לאדם וכו'", משמע דאין זה אלא מדת חסידות ולא מדין אבזרייהו דשפיכות דמים.

והנה פסק הרמב"ם ^(פ"ה מהל' יסודי התורה ה"ד) וז"ל כל מי שנאמר יעבור ואל יהרג ונהרג ולא עבר הרי זה מתחייב בנפשו עכ"ל. ועיין בכסף משנה (שם) שכתב "אבל שלמים וכן רבים סוברים דאם נהרג ולא עבר צדקה יחשב לו, ונראה שמפרשים יעבור ואל יהרג הרשות בידו לעשות כדי שלא יהרג. וכתב בנימוקי יוסף דאפילו לפי סברת רבינו אם הוא אדם גדול וחסידי ירא שמים ורואה שהדור פרוץ בכך

⁽⁶¹⁾ אך אין הכרע מלשון התוס', וצ"ע.

רשאי לקדש את השם ולמסור עצמו אפילו על מצוה קלה כדי שיראו העם וילמדו ליראה את השם ולאהבה בכל לבם". ולכאורה מסוגיין משמע כדברי הכסף משנה שאם רוצה מותר למסור את נפשו דאמרינן נוח לו לאדם שיפיל את עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים, ואף על פי שלדעת הרמב"ם אין חיוב למסור את נפשו מחמת אבזרייהו דרציחה, מ"מ יכול למסור את נפשו למות ולקדש שם שמים בתורת רשות⁶².

18. מגן אבות לרשב"ץ על אבות פרק ג

והמלבין פני חברו ברבים והוא המביישו. ואזהרתו היא, אם (עשאה) [עשה כן] דרך תוכחה, בכלל ולא תשא עליו חטא, ואם עשאה דרך בזיון, שמזכיר לו מעשיו הראשונים אשר שב מהם, הוא בכלל ולא תונו איש את עמיתו, שפירושוהו חז"ל באונאת דברים, .. ונקרא זה המלבין פני חברו, לפי שבתחלת ההלבנה פניו מאדימות ואחר כך מלבינות, וזהו שאמרו שם [ב"מ נח ב], דאזיל סומקא ואתי חיוורא, והרי זה כשופך דמים. וחכמי הרפואה אמרו, כי הבושת הוא מהתנועות הנפשיות שיש לו שתי תנועות, אחת לחוץ ואחת לפנים. כי הכעס והחמה והשחוק המופלג, הוא, מתנועת הרוח אשר בלב מהרה לצאת לחוץ, ויוצא עמו הדם ומאדימים פניו, והאבל והיגון והדאגה, הוא בהפך, שהרוח הוא נכנס מפני הצער ופניו מתכרכמים. ובבושת בתחלה הוא נכנס לצד פנים, מפני הצער, ואח"כ מתחזק השכל, ומעביר הבושה מעל פניו, ויוצא הרוח לצד חוץ, ומאדימין פניו, כי אין הבושת דבר אחר אלא תגבורת השכל. וכבר שאלו לחכם [מבחר הפנינים שער החכמה עמ' יב], מה הוא הבושת, אמר להם, השכל. מה הוא השכל, אמר להם, הבושת. והם דברו על הבושת, שאדם מתבייש מעצמו, וההלבנה הזאת שדברו בה חכמי ישראל, היא במי שמביישין אותו בדברים, שהרוח הוא מתנועת לצד חוץ כמי שמתמלא חמה, ולפי שאין לו טענה במה להסיר הבושת ההוא מעל פניו, הוא דואג בקרבו ונכנס הרוח לצד פנים, והדם נכנס עמו, והרי הוא כאילו שפך את דמו מצד חוץ לצד פנים. ועל זה אין לו חלק לעולם הבא, כי ההריגה היא לפי שעה, וזה [י'שכב בבושתו לעולם ותכסהו כלמתו. וכמו שיש בע"ז וגילוי עריות, שהם ביהרג ואל יעבור, תולדות כיוצא בהם, בע"ז, הנהנה מעצי אשרה, ובגילוי עריות, המסתכל בעריות, שאמרו על כל זה בפרק בן סורר [סנהדרין עה א], ימות, ואל יתרפא מעצי אשרה. ימות, ואל תעמוד לפניו ערומה. כן תולדות רציחה, שהיא ביהרג ואל יעבור, היא ההלבנה. והתמירו בה יותר מהרציחה, שהרוצח יש לו חלק לעולם הבא, והמלבין אין לו חלק לעולם הבא, מפני שעברה עליו דעתו תמיד עד יום המיתה, וכן המלבין, אינו כל כך חמור עליו חטא זה, ולא יתעורר לתשובה, וימות, וחטאו עמו ועונו בו. וכבר אמרו [ברכות מג ב], אמר רב חסדא נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים, מנא לן, מתמר, שנאמר: היא מוצאת וגו' [בראשית לח כה], בראשון מסוטה [י ב] ובפרק הזהב [ב"מ נט א] ובפרק כיצד בברכות [מג ב] ובפרק מציאת האשה [כתובות סז ב].

19. שיעורי ר' שמואל מסכת סנהדרין דף עד עמוד ב

ריט) בדין ב"נ שבא להחמיר על עצמו, ובדין האבות קודם מ"ת ונראה להביא סמך לדעת מהר"ש יפה הנ"ל [בס"ק רטז] דב"נ שפיר רשאי להחמיר ע"ע, דהנה איתא בסוטה ד"י ע"ב מוטב לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים מנלן מתמר וכו'. ויעוי' בס' "שערי תשובה" (ש"ג אות קלט) דמבואר מדבריו דמאמר זה הלכה הוא, ועיי"ש

⁶² ועיין באגרות הגרי"ד הלוי (פ"ה מהל' יסודי התורה ה"ט) (מי שַׁנְתָּן עֵינָיו בְּאִשָּׁה וְחָלָה וְנָטָה לְמוֹת וְאָמְרוּ הַרֹפְאִים אִין לוֹ רְפוּאָה עַד שֶׁתִּפְעַל לוֹ. יָמוֹת וְאֵל תִּפְעַל לוֹ אֶפְלוּ הֵימָּה פְּנוּיָה. וְאֶפְלוּ לְדַבֵּר עִמָּה מְאַחֲרֵי הַגָּדָר אִין מוֹרִין לוֹ בְּכַף וְיָמוֹת וְלֹא יוֹרוּ לְדַבֵּר עִמָּה מְאַחֲרֵי הַגָּדָר שְׁלֵא יְהוּ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל הַפְּקָר וְיָבוֹאוּ בְּדַבְרִים אֵלוּ לְפָרִץ בְּעַרְיֹת): שביאר שהרמב"ם השמיט את ההלכה דאבזרייהו וס"ל דסוגיא דסנהדרין (עה א) דימות ואל יספר עמה מאחורי הגדר אינו מדין אבזרייהו אלא מדין הוראת בית דין למיגדר מילתא. ועיין במאירי סוטה דף י: וז"ל דרך הערה אמרו נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן של אש ואל ילבין פני חברו ברבים עכ"ל, דמשמע דהוי מדת חסידות.

דכייל ליה בהדי אביזרייהו דע"ז וג"ע, וכתב להדיא דהלבנת פני חברו ברבים הוא מאביזרייהו דרציחה ויהרג ואל יעבור^{תצה}.

והנה נראה פשוט דאע"ג דהוי אביזרייהו דרציחה, מ"מ סברת מאי חזית ל"ש כאן, שהרי פירש"י בהא דמאי חזית וכו' דאין כאן פקו"נ, והרי זה ברור דבהלבנת פנים אפי' אם הוא מר ממות וכמש"כ רבינו יונה שם, אפ"ה הא דין פקו"נ לית בה. וצ"ל כמש"כ הכס"מ פ"ה מיסוה"ת דקבלה היתה בידם דעצם איסור רציחה אינו נדחה מפני פקו"נ ואפי' היכא דליכא סברא דמאי חזית, או כמו שהבאנו לעיל (ס"ק רי) ממרן הגרש"ש זצ"ל דלבתר דילפי' ג"ע מרציחה תו ילפי' רציחה מג"ע, ולהכי גם באביזרייהו דרציחה יהרג ואל יעבור וכמו באביזרייהו דג"ע וע"ז.

אולם כל זה אינו אלא בישראל, אבל בב"נ דגם בע"ז וג"ע יעבור ואל יהרג, א"כ אפי' נימא כדעת המשל"מ דלעיל ס"ק רט דברציחה גם ב"נ מחוייב למסור נפשו, הא מ"מ זה אינו אלא בגוונא דשייך האי סברא דמאי חזית, [דסברא זו מהניא גם לחייבו למסור נפשו קודם שיהרוג את חברו, וכשנ"ת שם באורך], אבל באביזרייהו מעין אלה כמו הלבנת פנים דלית ביה סברא דמאי חזית, הא ודאי דב"נ יעבור ואל יהרג ודו"ק^{תצה*}.

ועפ"ז היה קשה לי איך היתה תמר רשאית להחמיר ע"ע, לדעת הפוסקים דבכ"מ שאינו חייב אינו רשאי להחמיר ע"ע, והא אף על גב דקיימו כל התורה כולה, היינו דווקא לחומרא ולא לקולא, וכמש"כ כן הרא"ם הובא בפר"ד עיין שם. ואפי' לשיטת הרמב"ן ס"פ אמור, דמעת שבא אברהם בברית היו ישראל ובגויים לא יתחשבו עיין שם, הא מ"מ אכתי לא ניתנה תורה ולא הוזהרו אדינא דיהרג ואל יעבור^{תצו}.

מיהו בזה הי' אפ"ל דכיון דדין ישראל להם ושייך בהם הדין דיהרג ואל יעבור [באיסורים אלה

^{תצה}. וכן מבואר בתוס' שם ד"ה נוח לו, דדין גמור הוא, אבל לאו מטעם שפ"ד, יעו"ש שכתבו דהא דלא חשיב לה בהדי ג' עבירות, משום שאינה מפורשת בתורה עיין שם. [וי"ל דלא רצו לפרש כהרבינו יונה משום אביזרייהו דשפ"ד, דהא מ"מ ל"ש בזה סברת מאי חזית, וכמו שהעיר רבינו בהמשך, ולא ס"ל כסברת הכס"מ דלקמי' בפנים, ודו"ק]. אמנם ב"מאירי" שם בסופ"ק כתב וז"ל, לעולם יזהר אדם שלא להלבין פני חברו ברבים, דרך הערה אמרו נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים, מנלן מתמר שנא' היא מוצאת, עכ"ל. ועי' שו"ת "בנין ציון" סי' קע"ב שהביא ד' התוס' ורבינו יונה הנ"ל, ותמה על השמטת הפוסקים בזה, (ובסי' שאח"ז הביא שמצא להפר"ח בס' "מים חיים" שמביא ד"ז להלכה עיין שם). ולדברי המאירי נחא. ויעו"ש עוד ב"בנין ציון" שהעיר דהא לכאורה יהודה רודף הוי, אלא דכיון דלא הוי עומד להורגה בעצמו רק ע"י אחר אינה יכולה להציל עצמה בדמו עיין שם. - ואינו מובן, דהא הוי עכ"פ רודף ע"י גרמא, וע"י שתלבין פניו תינצל, (ועי' לעיל דע"ב סוף הע' שמב), וצ"ע. ואפשר שיש לדונן כ"רודף ברשות", וההיא דאילו נהפך זמרי וכו' הא ודאי אינו אלא רשות, ולזה י"ל דהחמירה על עצמה ודו"ק. - ולפי"מ דהבאנו להלן דפ"ב הע' תתפו בשם הר"ן דהא דאילו נהפך זמרי וכו', היינו משום דפנחס לאו ברשות ב"ד קעביד דהא אין מורין כן עיין שם, לפי"ז י"ל דהכא חשיב שפיר ברשות ב"ד ודו"ק.

^{תצה*}. וע"ע להלן הע' תצה* בזה.

^{תצו}. כלומר דנהי דחל עליהם שם "ישראל" [ונפ"מ לדיני יוחסין ודיני גירות וירושה וכיו"ב], מ"מ הא ודאי לא נתחייבו בכל דיני התורה, דלא ניתנה עדיין התורה לישראל, ולא נתייחדו ישראל באותה שעה כ"א במצות מילה [ובעוד כמה דינים פרטיים, כמו דיני יוחסין, דילפי' להו ביבמות ק' ע"ב מקרא דלהיות לך לאלקים ולזרעך אחרך עיין שם], אבל לענין שאר דינים עדיין נהג בהן דיני ז' מצוות כמו שאר ב"נ. [עי' רש"י יומא דס"ו ע"ב דגם אחר מ"ת כ"ז שלא נתפרשו להם דיני ד' מיתות היו נידונים בסייף כדין מיתת ב"נ, אף על פי שלענין עדים והתראה הי' דינם כישראל, ועיי"ש במהרש"א ואכמ"ל]. וא"כ ה"נ לא נצטוו אדינא דיהרג ואל יעבור. (ועי' ביה"ל ח"ב דרוש י"ז מה שביאר בד' המדרש שה"ש דישראל בשעת מ"ת הקנו גופם ועי"ז נתחייבו למסו"נ, משא"כ האבות קודם מ"ת עיין שם). וכ"ז הוא שלא כפי המתבאר בדברי הפר"ד בדרוש השלישי [ובכ"מ מדבריו] דלשיטת הרמב"ן היה להם דיני ישראל לכה"ת כולה והיו "מצווין ועושין" בכל התרי"ג מצוות עיין שם, והוא תימא. וכבר תמה עליו בזה בקוב"ש ב"ב ד"י אות נד עיין שם. וע"ע בכ' הגרי"ז יומא דכ"ח ובהערה דלקמיה. (וע"ע לעיל הע' תכג, ובהוספה להע' שכב בסופה).

שנאמר בהם לאחר מ"ת דיהרג ואל יעבור] ורק משום דאכתי לא נצטוו, בזה אולי היו יכולים להחמיר ע"ע, ולא חשיב קולא ודו"ק^{תצ}. אבל לשיטת חכמי צרפת [שהביא הרמב"ן שם] דקודם מ"ת דין ב"נ להם, א"כ איך היתה רשאית להחמיר ע"ע^{תצ}.

^{תצ}. כוונת רבינו אפשר לפימש"כ בכ' הגרי"ז יומא דכ"ה (וכן בסטנסיל עה"ת פ' וישלח) דקודם מ"ת נהי דלא נתחייבו עדיין בכל התרי"ג, מ"מ כיון דנעשו ישראל נעשו שייכי במצוות, רק שהיו "אינן מצווין ועושין", משא"כ ב"נ אינו שייך כלל במצוות, עיין שם. ויל"ע בזה לפי"מ שהוכיח הגרנ"ט בשיעורי כתובות, הו"ד לעיל דעדיין היו מחוסרים גירות לקבלת קדושת ישראל דמ"ת, כמבואר בסוגיא דיבמות דמ"ו וכריתות די"א, א"כ הרי לא היה להם תורת "ישראל" עדיין לענין שאר מצוות. וכדאיתא נמי בחולין דק"א ע"ב בטעמא דרבנן דלא נאסר גיה"נ לבני יעקב, משום דלא יאכלו בני ישראל כתיב, ולא נקראו ישראל עד סיני, והיינו לענין מצוות, עיין שם בתוס'. וא"כ הרי מבואר דלאו בני מצוות נינהו עדיין, ולא רק שלא נתחייבו. - וע"ע בחי' הרמב"ן ב"ב דנ"ח דהקברים שקודם הדיבור דין קברי עכו"ם עליהם עיין שם. וכ"כ בטו"א חגיגה ד"ג דמשנכנס אאע"ה בברית יצא מכלל ב"נ ולכלל ישראל לא בא עיין שם, וצ"ע.

^{תצ}. א"ה, הן אמנם דה"פרשת דרכים" בדרוש הראשון העמיד פלוגתא בין הרמב"ן לחכמי הצרפתים בהאי מילתא, אי לאבות קודם מ"ת היה תורת ישראל או תורת ב"נ עיין שם. אולם באמת לפי הנתבאר בדברי רבינו דגם להרמב"ן לא היה להם כל דיני ישראל של אחר מ"ת, כיון דעדיין לא ניתנה תורה, (ושלא כהבנת המשל"מ בזה, וכדלעיל בהע' תצו), א"כ הרי אין שום הכרח לומר דחכמי צרפת פליגי על הרמב"ן בעיקר היסוד, דבפשוטו יש לנו לומר דגם אינהו מודו דחל עליהם שם "ישראל" משעת מילת אברהם, וכמו שהביא הרמב"ן מסוגיא ערוכה דקדושין די"ח דעשיו ישראל מומר היה, [וכן הביאו בזה עוד מההיא דלעיל דנ"ח דב"נ שהכה את ישראל, ועיי"ש בחי' הר"ן. וכן בע"ז דל"ו ע"ב דב"ד של שם גזרו על עכו"ם הבא על בת ישראל, גבי תמר. וכן מכמה סוגיות דמבואר בהו דהי' שייך "גירות" קודם מ"ת, עי' ח' מרן רי"ז הלוי עה"ת פ' בא, וכן הי' שייך תפיסת קדושין קודם מ"ת, עיין שם בהגרי"ז בפ' ויחי, ובסוגיא דסוטה ד"י ע"ב]. אלא דס"ל לחכמי הצרפתים דמ"מ לענין דינא ד"באומות הלך אחר הזכר" היה דינם עדיין כב"נ, כיון דלא ניתנו להם עדיין דיני יוחסין אחרים, ובזה הוא דפליגי עלייהו הרמב"ן שם וס"ל דכבר חלו עליהם דיני יוחסין דישאל. [וכמו דמבואר באמת בסוגיא דיבמות ק' ע"ב דה"ק לי' רחמנא לאברהם לא תנסב עכו"ם ושפחה דלא לזיל זרעך בתרה, והרי דלא אזלי' אחר הזכר. (וקצת פלא על הרמב"ן שלא הביא משם ראי' לדבריו, ועי' טו"א חגיגה ד"ג). מיהו בסוגיא דלעיל דנ"ט ע"ב דשו"ט דבני ישמעאל ובני יתחייבו במילה משום זרע אברהם, משמע דתליא בדידהו ולא בנשותיהם ודו"ק, וצ"ע. - ועי' הוספות]. אבל עכ"פ בעיקר שם ודינם י"ל דלא נחלקו הראשונים מעולם, דלכו"ע לא היה להם לא דין ב"נ גמורים ולא דין ישראל גמורים וכדמוכח בכמה דוכתי, וכנ"ל. וע"ע הוספות. בדין האבות קודם מ"ת יעוי' משנ"ת בפנים בדברי הרמב"ן עה"ת ס"פ אמור בשם "חכמי הצרפתים" אין הכרח לומר דפליגי בעיקר דין האבות קודם מ"ת אם הי' להם תורת ישראל או תורת ב"נ, וכמו שפירש המשל"מ ב"פרשת דרכים", אלא דפליגי בפרטי דיני היוחסין שלהם אם נשתנו מדין ב"נ או לא, עיין שם. - ולפי"ז נמצא דהכל מודים דמשנימול אברהם יצאו מכלל ב"נ. אכן שו"מ ב"מכילתא" ר"פ יתרו אקרא ד"גר הייתי בארץ נכריה", רבי יהושע אומר נכריה היתה לו ודאי, ר"א המודעי אומר בארץ נכריה, אמר משה הואיל וכל העולם עו"ז, אני אעבוד לפני מי שאמר והיה העולם וכו' עיין שם. והוא סתום, (ועיי"ש בז"ר ושאר מפרשים שנתחבטו בפירושו). ולעיל מינה איפלגו בקרא דאחר שילוחיה, ר"י אומר אחר שנפטרה ממנו בגט (מגז"ש דשלוחין שלוהין), ר"א המודעי אומר אחר שנפטרה ממנו במאמר עיין שם. ונראה ברור בסד"ש דבהא פליגי, דלר"י היה למרע"ה תורת "ישראל", ואף נתחדש בו דיני אישות דישאל בגיטין וקידושין, ולהכי לדידי' מתפרש קרא ד"ארץ נכריה" כפשוטו, דהם ב"נ והוא ישראל, וז"ש "נכרי' היתה לו ודאי", כלומר דהדברים כפשוטם. אבל לר"א המודעי היו כולם ב"נ, ולא נתחדש עדיין תורת ישראל, ולזה קאמר הואיל וכל העולם עו"ז וכו', כלומר דכל עיקר החילוק ביניהם היה רק שהם עו"ז והוא עובד להקב"ה, אבל דין "נכרי" ודין "ישראל" לא הי' שייך בהו עדיין. ומה"ט נמי ל"ש לדידי' ענין שילוחין בגט, אלא במאמר בעלמא כדן ב"נ, ודו"ק. ובזה יתבאר נמי פלוגתא קמייתא שם דר"י ור"א המודעי, דאיפלגו התם אי יתרו קודם מ"ת בא או לאחר מ"ת. דלכאורה תמוה מה דחקו לר"א המודעי להוציא הכתובים מסדרם ולומר שבא אחר מ"ת, - אלא דלטעמיה אזיל, וכדהובא פלוגתא זו בבבלי זבחים קטז, א בהאי לישנא, מה שמועה שמע וכו' "ונתגיר" ר"י אומר קריעת י"ס ומלחמת עמלק, ר"א המודעי אומר מ"ת שמע וכו'. - והיינו, דהכל מודים דיתרו לשם גירות בא, וממילא דזה תליא בהנ"ל, דאליבא דר"א המודעי דהיו כולם ב"נ, הרי ל"ש בהו תורת גירות כלל, ובע"כ לדידיה דאחר מ"ת בא. משא"כ לרבי יהושע שפיר נהג בהן דין גירות גם קודם מ"ת, כיון דכבר הי' להם תורת ישראל, ולזה לדידי'

ולכא למימר דהתם הרי לא אנסוה אלא דהיתה יכולה להציל עצמה בהלבנת פנים, וה"ז דומה לב"נ מסוכן דאסור להתרפא באבמה"ח, דא"כ איך ילפינן מינה לישראל, דילמא רק בב"נ מוטב לו שיפיל וכו' ומשום דלית ביה דין פקו"נ, אבל בישראל דאיכא דין פקו"נ, אולי איסור הלבנת פנים נמי נדחה מפני פקו"נ. א"ו צ"ל כמו שהוכחנו לעיל (ס"ק ריד) מדברי הר"ן בפסחים דכ"ה דדווקא לענין ריפוי דמתכוין ליהנות מהאיסור צריך לדין פקו"נ, אבל היכא דמתכוונת רק להציל עצמה ל"צ לדין פקו"נ, וגם ב"נ אינו חייב למסור עצמו^{תצה*}, וא"כ איך החמירה תמר על עצמה. ומוכח מכאן כדעת המהר"ש יפה דב"נ רשאי להחמיר ע"ע, וזהו דיליף מתמר גם לישראל דהלבנת פנים הוי אביזרייהו דרציחה ודין רציחה בה, דאפשר דרק בהני דגבי ישראל יהרג ואל יעבור, רשאי ב"נ להחמיר ע"ע, אבל בהני דגם ישראל יעבור ואל יהרג, גם ב"נ אינו רשאי להחמיר. וכן משמע

מתפרשים הכתובים כסדרן, ודו"ק. [ועפ"יז מיושב סתירת הסוגיות וכמו לענין דיני יוחסין שהעירונו בזה בפנים, מסוגיא דיבמות דף ק' להסוגיא דלעיל דנ"ט, וכן כמה סתירות שמצינו לענין דיני גירות קודם מ"ת, ע"י בהגרי"ז עה"ת פ' בא, ובפירש"י להלן (פב א) ד"ה בת יתרו מי התירה לך, וכן ביד רמ"ה שם, ודו"ק ואכמ"ל]. ונכון מאד. ויעו"ש עוד המשך הדברים במכילתא זו"ל, ר"א המודעי אומר בארץ נכרי, אמר משה הואיל וכל העולם עובדים ע"ז אני אעבוד לפני מי שאמר והי' העולם, שבשעה שאמר משה ליתרו תן לי צפורה בתך לאשה וכו' א"ל בן שיהי' תחלה יהי' לעבו"ז וכו', לפיכך הקדים המלאך להרוג את משה, מיד ותקח צפורה צור וכו', עיין שם. - והיינו דמפרש המעשה דצפורה על גרשום, שלא נימול עדיין מפני התנאי שלא הניחו יתרו למולו, [וכ"ה בת"י שם], ופליג על המשנה דנדרים דל"ב דמפרש לה על אליעזר, ומשום סכנת הולד. [ואתיא היא משנה כרבי יהושע, דלדידי' כבר פירש יתרו מעבו"ז, משא"כ לר"א המודעי לא פירש עדיין יתרו מעבו"ז, דלהכי קרי מרע"ה לנפשי' גר בארץ נכריה, ודו"ק]. ונראה די"ל דהוכרח ר"א המודעי לפרש כן לטעמי', דכיון דס"ל דהיו כולם ב"נ, א"כ ל"ש ב"י דינא דוחי בהם, ולא הי' מרע"ה מעכב המילה משום סכנת הולד, וכדלעיל הע' תי"ט מד' הפר"ד, משא"כ לרבי יהושע דכבר הי' להם תורת ישראל, ושייכא בהם חביבות הנפש, שפיר מפרש לה משום סכנת הולד וכדלעיל (שם), ודו"ק היטב. [ועד"ז יתבאר נמי שאר הפלוגות דר"י ור"א המודעי שם בהאי פרשתא, עיין שם היטב ואכמ"ל]. ובעיקר דין האבות קודם מ"ת ע"ע לעיל דנ"ט בזה.

^{תצ"ח}. ולו"ד רבינו הי' נראה לומר באופן אחר, דהכא דמי שפיר לאנסין, כיון דבאין להורגה עי"ז שאינה מבררת למי נשאת, וכאילו כופין אותה להגיד למי היא הרה, ול"ד לחולה שהולך למות מסיבה צדדית (וכדלעיל הע' תנו ודו"ק. ולכל התירוצים קשה עדיין, דמ"מ מנ"ל למילף מינה לישראל, הרי בישראל איכא גם משום פקו"נ, ולענין זה לא שמענו מתמר דאינו נדחה מפני פקו"נ. אא"כ נימא דכבר היה להם תורת ישראל לענין זה דשייכא בהו ענין פקו"נ וחביבות הנפש. (וכמו שצדדנו בסוף ההוספה להע' דלעיל לדעת רבי יהושע במכילתא). - מיהו רבינו הרגיש בזה קצת בהמשך הדברים, ועי' בהערה דלקמיה. ובעיקר מאי דפשיטא לי' לרבינו דבהלבנת פנים ליכא סברת מאי חזית, דלו יהא דהוא מר ממות מ"מ הא דין פקו"נ ליכא בזה. והיינו דודאי לא מצינו שיהיו נדחים איסורי תורה למניעת הלבנת פנים. [ורק בשוא"ת דחינן מצוה דאורייתא משום כבוד הבריות בגנאי גדול]. - הנה עדיין יש מקום לדון, דלענין חיובא דב"נ שיתחייב למסו"נ כדי שלא לפגוע בחברו, לענין זה שייך סברת מאי חזית גם לגבי הלבנת פנים, דזה הרי אינו תלוי בחביבות הנפש אצל הקדוש ברוך הוא, אלא בצער והנזק שגורם לחברו, דראוי לו למסור עצמו למיתה קודם שישפוך דם חברו, ולענין זה שייך לומר דצער ההלבנה חשוב כמיתה וכמש"כ ברבינו יונה ודו"ק. [וביותר יתכן דבזה אף המאירי דלעיל (הע' תצה) יודה לסברת רבינו יונה דב"נ שפיר מיחייב למסו"נ על הלבנת פנים, וכהיא דתמר, ורק מטעם דין היתר ודחי' דפקו"נ פליג. ויהי' מדוייק היטב לישנא דנוח לו לאדם וכו', דמצד חובת הגברא אירינן ודו"ק. - מיהו לפי"ז הי' ראוי לכאול לפטור מלהתבנות על שמירת לאו, כגון ההיא דכלאים בשוק (ברכות יט ב) דהא הוי טפי מכל ממונו, ודמי לסכנת אבר שהתיר בו הש"ך לעבור על לאו, וכדלעיל הע' תעה ודו"ק, וצ"ע]. שו"מ ב"נחל אשכול" הל' מילה (עמ' 118) שעמד בקו"ז דתמר, וצידד ליישב דב"נ מצווה למסו"נ על שפ"ד ואביזרייהו כמו הלבנת פנים (וזהו כדברינו). אלא שמד' הרמב"ם משמע דשפ"ד שוה לשאר מצוות (וכמו שדייק ג"כ רבינו מדבריו), וע"כ כ' דב"נ רשאי להחמיר ע"ע וכדמשמע מל' הר"מ פ"י ממלכים ה"ב, דב"נ שאנסו אנס מותר לו לעבור. [וזהו כד' רבינו. - אך בטעמא דמילתא כ' שם דישראל מצווה להציל עצמו מקרא ד"וחי בהם", (משא"כ ב"נ שאינו מוזהר רק על איסור עצמו בידים), עיין שם שהביא כן מד' התו"ח, הו"ד לעיל הע' תלד עיין שם. וכ"ה בחמד"ש או"ח סל"ח סק"ל ול"א עיין שם. - אולם רבינו נקט כפה"נ ד"וחי בהם" אינו ציווי, אלא היתר ודחי', עי' לעיל הע' ש*, וע"כ ביאר החילוק מטעם אחר ודו"ק].

גם מדברי המהר"ש יפה ז"ל^{תצט} ואכמ"ל. [ליקוט].

20. שו"ת בנין ציון סימן קעב ב"ה אלטאנא, יום ו' ד' תשרי תרי"ג לפ"ק.

כבר הערתי על ענין גזל במקום פקוח נפש וכתבתי שיש פלוגתת ראשונים בזה ועתה באתי לחקור עוד בענין קרוב לזה אם מותר להציל עצמו ממיתה ע"י שמבייש לחבירו. והנה (בסימן הקדום/הקודם (קע"א)) כבר הערתי לפי מה דאמרינן ב"מ (דף נ"ח/ע"ב/) כל המלבין פני חבירו ברבים כאלו שופך דמים א"כ שו"ה הלבנת פני חבירו לרציחה וכמו שברציחה יהרג ואל יעבור ה"ה בהלבנת פנים אלא ששם כתבתי שמזה אין ראי' דא"כ גם ביזוי המועדות דאמרינן במכות (דף כ"ג) דהוי כעובד ע"ז לא יעמוד בפני פ"נ אלא ודאי דלשון כאילו שדברו בו רז"ל הרבה פעמים אינו שו"ה בכל אלא במקצת ולכן אין ללמוד מזה גם להלבנת פנים במקום פ"נ. אכן מטעם אחר יש לדון דהלבנת פני חבירו ברבים אינה מותרת במקום פקוח נפש שהרי אמרינן בברכות (דף מ"ג) ובשאר דוכתי' אר"י משום רשב"י נוח לו לאדם שימסור עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים מנ"ל מתמר דכתיב היא מוצת ע"ש והנה בכתובות (דף ס"ז) ד"ה דכתיב היא מוצת כתבו התוספ' ר"ח גריס מוצת בלא אלף לשון ויצת אש בציון עכ"ל ובפני יהושע וספר כתובה שם נדחקו מה בעי התוספ' בזה ומה דחק לר"ח לפרש כן ולענ"ד הפי' ע"פ מה שהרחיבו התוספ' דבור זה בב"מ (דף נ"ט) שכתבו שם מוצת בלא אלף כמו ויצת אש בציון שהיתה קרובה לאש כבר ולא שלחה לו אלא ברמז אם לא הי' מודה לא היתה מפרסמתו עכ"ל ונראה כוונתם דלפי מה שפי' רש"י שם היא מוצאת אף על פי שהיו מוציאים אותה לשריפה לא אמרה להם ליהודה נבעלתי וכו' ואם יודה הוא מעצמו יודה עכ"ל לכאורה אין ראי' שנוח לאדם להפיל עצמו לכבשן האש ולא ילבין פני חבירו שהרי גם ברודף אחר חבירו להורגו אמרינן בסנהדרין (דף ע"ד) שאם יכול להצילו באחד מאבריו אסור להורגו וא"כ ה"נ ודאי בתחלה היתה צריכה לרמז לו שמא יודה ואולי אם לא הי' מודה באמת היתה מצלת עצמה ע"י שפרסמה שממנו הרה אכן זה לא שייך רק לפי' רש"י שבעת שהיו מוציאים אותה שלחה שאז עדיין הי' פנאי לשלוח אם לא הי' מודה ולכן פי' ר"ח דמוצת גרסינן שהיתה קרובה לאש כבר שאם לא הי' מודה מיד היתה נשרפת ולא הי' פנאי עוד לפרסם והצדקת רמזה זה שלא תרצה לפרסם אם לא יודה במה שהמתינה לשלוח לו עד שהיתה קרובה לאש ולא מקודם ועכ"פ מוכח מזה שהלבנת פנים חמיר מפקוח נפש.

שוב ראיתי שהדבר מפורש בתוספ' סוטה (דף י') שכתבו אהא דואל ילבין פני חבירו ברבים ונראה האי דלא חשיב לי' בהדי ג' עבירות שאין עומדים בפני פ"נ ע"א וג"ע וש"ך משום דעבירת הלבנת פנים אינה מפורשת בתורה ולא נקט אלא עבירות המפורשות עכ"ל והנה מה שכתבו התוספ' דהלבנת פנים אינה מפורשת בתורה קצת קשה שהרי הוא בכלל הלאו דלא תשא עליו חטא כמ"כ הרמב"ם ה' דעות (פ"ו) וכ"כ הסמ"ג והחנוך וצ"ל דכוונתם דהלשון דלא תשא אינו מורה כ"כ מפורש אהלבנת פנים כמו ג' עבירות אכן מדברי רבינו יונה למדנו תירוץ אחר למה שהקשו התוספ' למה לא קחשיב גם הלבנת פנים בהדי ג' עבירות דיהרג ולא יעבור שכתב בשערי תשובה שער שלישי אחר שהביא שם דבשלש עבירות יש ג"כ אבק עבירה דיהרג ואל יעבור כגון להתרפאות מעצי אשירה לענין ע"ז או שתספר עמו לענין ג"ע וז"ל והנה אבק הרציחה הלבנת פנים כי פניו יחורו ונס מראה האודם ודומה אל הרציחה וכן ארז"ל והשנית כי צער ההלבנה מר ממות על כן ארז"ל לעולם יפיל אדם עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים ולא אמרו כן בשאר עבירות חמורות אכן דימו אבק הרציחה אל הרציחה וכמו שאמרו כי יהרג ולא ירצה ודומה לזה אמרו שיפיל עצמו לכבשן האש ולא ילבין

תצט. ר"ל דהכי משמע מדנקט המהר"ש יפה ז"ל בלשונו דאי מסרי נפשיהו שלא לעבוד ע"ז לא מיחייבי וכו', ולא כתב שלא לעבור אז' מצוות דידהו, אלא משמע דרק אע"ז וכיו"ב רשאי להחמיר ע"ע. אמנם בסברא אינו מבואר החילוק בזה, דמאחר דבב"נ ל"ש טעמא דפקו"נ, ורק משום פטור בעלמא אתינן עליה, א"כ למה לא יהא רשאי להחמיר בכל המצוות כמו בהג' עבירות, הא לגבי דידי' זו"ז שוין, דבכולהו ל"ל דין היתר ודחיה רק דין פטור גרידא, וצ"ע.

פ"ח ברבים ולמדו זה מענין תמר שנאמר היא מוצאת וגו' הנה כי אף שהוציאוה לישרף לא גלתה כי היתה הרה מיהודה שלא להלבין פניו עכ"ל הרי שכתב ג"כ כמו התוספ' דעל הלבנת פני חבירו יהרג ואל יעבור רק שהוסיף שהוא בכלל רציחה דמקרי אבק רציחה ולכן אין קושיא למה לא קחשיב בכלל ג' דברים שהרי גם אבק ע"ז כגון להתרפאות בעצי אשרה ואבק ג"ע לעמוד לפניו ערומה ולדבר עמה ג"כ לא קחשיב באפי נפשיהו ולכן ק"ל על הפוסקים בי"ד (סי' קנ"ז) שלא הזכירו רק אבק ע"ז להתרפאות בעצי אשרה וכן אבק ג"ע לספר עמה ולא ג"כ אבק דשפיכות דמים ואולי נרמז זה במה שכתב הרמ"א (שם /יו"ד סי' קנ"ז/) וכל איסור ע"ז וג"ע וש"ד אף על פי שאין בו מיתה רק לאו בעלמא צריך ליהרג ולא לעבור עכ"ל ולא נתבאר היאך משכחת לאו בעלמא אצל שפיכות דמים אבל לפי הנ"ל א"ש דמלבין פני חבירו הוא לאו דלא תשא עליו חטא.

ומצאתי בספר תיבת גומא (להרב המחבר ספר פרי מגדים חקירה ה') שהביא ג"כ דברי התוספ' ור"י וכתב ג"כ ש"ל דלא חשיב הך דהלבנת פנים שהוא בכלל אבזרייהו דרציחה אלא שהקשה שם על התוספ' היאך שייך למילף מתמר שיהודה רצה לשורפה דעל הלבנת פנים יהרג ואל יעבור הרי ע"פ מה שכתבו התוספ' בפסחים דאם אומרים לאדם הנח עצמך להשליך על התנוק ואם לאו תהרג מותר דאדרבא מאי חזית דדמא דחברך סומק טפי דלמא דמא דידך סומק טפי כל שאינו עושה מעשה ובתמר היתה רשאה להציל עצמה ולפנים משורת הדין עבדה והניח בצ"ע ותמהתי היאך שייך בזה שלפנים משורת הדין עבדה שהרי לכל הפוסקים הובאו (סי' קנ"ז) אם לא במתכוין לעבור על דת אסור למסור עצמו בעבירות שדינם דיעבור ואל יהרג ונקרא מתחייב בנפשו והיאך מסרה תמר אם לא היתה מתחייבת מן הדין גם מה שהקשה מדברי התוספ' לענ"ד ל"ק שהרי שם הטעם מפני שהוא אינו עושה מעשה אבל בהך דתמר הרי אם היתה בשב ואל תעשה לא היתה יכולה להציל עצמה רק במה שעשתה מעשה דהלבנת פנים והיאך ידמה זה למניח עצמו להפיל על התנוק וביותר ה' אפשר להקשות היאך ילפינן מיהודה כיון שהוא רצה לשורפה שלא כדין א"כ נחשב רודף והבא להרגך השכם להורגו אבל באמת גם זה לא קשה שהרי יהודה בעצמו לא ה' הורג אותה רק ע"פ ציוויו היתה נהרגת ולענין זה לא נקרא רודף להציל עצמו בדמו ולכן שפיר ילפינן מתמר שע"כ ע"פ הדין היתה מוסרת עצמה למיתה דמשום הלבנת פני חבירו ברבים יהרג ואל יעבור.

ומה נקרא רבים לענין זה כתב הפ"מ שם וז"ל ומסתברא דרבים הוי כל שיש שלשה דהיינו הוא ושנים עמו ובייש לא' משוק הוי רבים כמו בטומאה דר"ה ספק טהור היינו שלשה ויש רבים עשרה מכ"מ כאן בשלשה נמי כדאמרן עכ"ל גם הביא שם דברי הרמב"ם ה' דעות שכתב שלא לבייש חבירו ברבים בין גדול בין קטן וכתב מה שכתב הרמב"ם קטן מסברא הוא דהורג קטן בן יומו חייב ה"ה לבייש דכרוצח הוא עכ"ד ולענ"ד ק' הרי מה שנחשב כרוצח הוא משום דאזיל סומקא ואתי חוורא וזה לא שייך בקטן בן יומו ולכן נ"ל שמה שכתב הרמב"ם קטן לא מסברא כתב כן אלא ע"פ הגמרא דב"ק (דף פ"ו) דאמרינן שם דקטן יש לו בושט ומסקינן דהיינו בשיש בו דעת דמכלמי לי' ומיכלם וכן נפסק ברמב"ם ה' חובל (פ"ג) ובטוש"ע ח"מ (סי' ת"ך) ולקטן כזה נתכוון הרמב"ם במש"כ בה' דעות שלא לביישו ברבים.

ויצא לנו לפ"ז דאם יכול להציל עצמו ממיתה ע"י שיבייש גדול או קטן דמרגיש בבושה בפני שני ישראלים חייב למסור עצמו למיתה ולא יביישו אבל מפני קטן שאינו מרגיש בבושה אמרינן יעבור ואל יהרג וישן יש לו דין גדול דהמבייש את הישן חייב כמבואר בב"ק ובפוסקים שם וא"כ ה"ה לענין שיהרג ואל יעבור לביישו כיון שמכיר בבשתו לכשיקיץ ואזיל סומקא ומכל זה לא ראיתי מבואר בפוסקים. כנלענ"ד, הקטן יעקב.

ע"ע מנחת אשר פרשת וישב

ספר חסידים - סימן תשסח

ולא יתכן שחזן יקרא בפרשת עריות, אדם שחשוד עליהם. ועל כל דבר שאדם חשוד, לא יתכן שיקרא אותו החזן. שאי אפשר שראובן יעמוד ויאמר ארור שוכב עם אשת אביו, אם חטא, ש"מ שלא חטא. ועוד שלא ילבין פניו

ספר חסידים - סימן תקסג

הרב שדורש ברבים ושמע התלמיד, ויש לו קושיא במה שהרב אומר, אם יודע התלמיד שהרב שמח אם יקשה לו ולא יהיה בוש שלא ידע להשיב, ישאל, ואם לאו אסור, ואל ילבין פניו ברבים. ואל יקשה אדם למתרחץ הבלים ודוחה אותו בקש:

ספר חסידים - סימן תתשכה

קהילה גדולה, כל עון שרבים חוטאים בה, אומרים להם לפני רבים קלונם ועלבונם, ואין לומר מלבינים פניהם, כי רבים שחוטאים אף ילבינו פניהם ברבים, ולביישם שלא יחטאו עוד. אבל יחיד שחטא לא ילבין פניו ברבים כאביה לירבעם

דף על הדף סוטה דף י עמוד ב

בגמ': נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים, מגלן מתמר וכו'. בספר מרפסין איגרא (פר' וישב ע' רנו) הקשה, לפימ"ש כ בעל הטורים (בראשית לח, כד) בשם רבי יהודה החסיד, כי כוונת יהודה באומרו על תמר "הוציאוה ותשרף", לא היתה לשורפה ממש, אלא רק שישרפו לה רושם בפניה, לסימן שהיא זונה ע"ש. ולפי"ז, אם אכן תמר לא היתה אמורה להישרף, שוב מניין לנו כי "נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים"? תירץ הגאון ר' שמחה זיסל ברוידא ז"ל: אמנם יהודה לא חשב לשרוף את תמר, אך תמר אמרה: "אפילו אם יציתו בי את האש - אני לא יודה", כפי שדייקו המפרשים מן הכתוב (לח, כה): "היא מוצאת". ומאמירה זו מוכח, כי "נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש, ואל ילבין פני חברו ברבים". עוד הביא שם ליישב דהנה ב"תורה תמימה" מבואר, שאשה מעדיפה להשרף חיים ולא לחיות עם אות קלון בפניה. ואם כן, אם הסכימה תמר לחיות עם אות קלון בפניה, כדי לא לבייש את פני יהודה ברבים, ודאי שנוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים. עוד תירץ בזה ידי"נ הרה"ק ר' גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א מח"ס "גם אני אודך": אכן, כשיהודה אמר "הוציאוה ותשרף", היתה כוונתו רק שיעשו רושם בפניה. אך תמר לא הבינה זאת וחשבה שהיא נידונה ומוצאת לשרפה ממש, ובכל זאת לא הטיחה בפני יהודה "ממך אני הרה", אלא אמרה לו רק בדרך רמז. ומכאן למדנו - לפי סברתה של תמר - ש"נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים".

הנה בתוס' כאן (ד"ה נוח וכו') ס"ל, שמימרא זו היא כפשוטה, שאיסור הלבנת פנים שקול כנגד העבירות שנאמר עליהן: "יהרג ואל יעבור", ועל כן, האדם צריך למסור את נפשו, ולא להלבין את פני חברו ברבים. וכן ס"ל לרבינו יונה בשערי תשובה (שער ג' אות קלט). לעומתם סובר המאירי (ברכות מג, ב), כי מימרה זו באה להצביע, בדרך הפלגה, על חומרת העבירה. והקשה בספר מרפסין איגרא פר' וישב (ע' רנז): קשה לשיטות הסוברות שהלבנת פנים נחשבת כשפיכות דמים ממש, מדוע לא התירו חכמים לחלל שבת כדי למנוע הלבנת פנים. כגון אדם שרודף אחר חברו לבזותו ולהלבין פניו ברבים בעלילות של שקרים וכזבים, שיהיה מותר לחלל שבת כדי להצילו מהלבנת פנים?

וכתב שם לתרץ: הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל, בספרו "מנחת שלמה" (חלק א סוף סימן ז), מחלק לענין חילול שבת - בין נזק הגוף, לנזק של צער ובושת: כל מה שהתירו לחלל שבת מפני פקוח נפש, הוא רק אם יש סכנה ממשית לגוף האדם. אבל אם אין סכנה לגופו של האדם, אלא לדבר אחר, אף שיתכן ועל ידי כך יגרם נזק לגוף, לא התירו לחלל שבת.

וכגון אדם שכל ביתו עולה באש, וצערו גדול שברגע אחד נהפך הוא מעשיר מופלג לעני המחזור על הפתחים, ויתכן שמרוב צער ועגמת נפש האיש יחלה וימות, על אף כל זאת אסור לו לכבות את האש, מהטעם הנזכר שרק בצער הגוף ממש התירו לחלל שבת.

אם כן, על אחת כמה וכמה, הלבנת פנים, שאכן איסורו גדול עד כדי שצריך למסור על כך את הנפש, מכל מקום לא התירו לחלל על זה שבת. כיון שהצער והסכנה של המתבייש, אינם בגוף האדם ממש.

עוד כתב ליישב שם בזה: הדין של "נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים" הוא דוקא בהתייחס האדם אל עצמו, שעדיף שהוא יפיל עצמו אל כבשן האש, ולא יגרום בזיון לחבירו. אבל אין דין זה נאמר ביחס לאחרים, ואין דין על מי שרואה אדם ההולך להלבין פני חברו - להשליך את ההולך לתוך כבשן אש כדי שלא ילך להלבין פני חברו ברבים. וכן מדוייק מדברי חכמינו שאמרו: "שיפיל עצמו", ולא אמרו: "שיפילוהו אחרים". ולכך ודאי שמי שרואה את חברו הולך להלבין פני חברו ברבים אסור לו להורגו, ואין על המלבין דין רודף. ומזה הטעם גם לא התירו חכמים לחלל שבת כדי למנוע הלבנת פנים, מאחר ולא אמרו דין זה אלא לגבי אדם על עצמו ולא לגבי אחרים. בגמ': מנלן, מתמר.

פירש"י, נוח הי' לה לישרף ואל תלבין פניו לפיכך שולחה לו אם יודה ויגלה הוא עצמו את הדבר יגלה, ואם לאו תשרף ולא תגלה היא את הדבר. ומקשים העולם, ותמר גופא מנא ידעה דין זה, שנוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים. וכתב חכ"א בקובץ כרם שלמה (שנה י' קו' ב' ע' נג) ליישב בזה: יש לומר, עפ"י מה דאיתא שם בגמ' לפני זה, א"ר אלעזר, לאחר שנמצאו סימני' בא סמאל וריחקן בא גבריאל וקירבן. וי"ל דמזה הוכיחה תמר לעצמה שמטוב להפיל עצמו לתוך כבשן האש ולא להלבין פני חברו ברבים, דהנה זה ודאי דהסימנים לא הכריחו מידי ממי נתעברה, כמובן, רק ע"י הסימנים הי' לה אופן להודיע ליהודה שהיא מעוברת ממנו, ואם ירצה יודה ואם לא ירצה לא יודה, והשתא אי נימא איפכא דיותר ראוי להלבין פני חברו ברבים מליפול לתוך כבשן האש, מה הי' הצורך שגבריאל יטריח א"ע להחזיר הסימנים, והי' עדיין הדבר עומד בספק אם יודה יהודה אם לאו, הלא ע"פ דין מוטל עליה להודיע ברבים שנתעברה מיהודה כדי שלא תישרף, ומדראתה כי מן השמים הוחזרו הסימנים, הוכיחה מזה שאין הדין כן, רק נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים.

סיכום

רבינו יונה, תוספות, מהר"ל, מהרי"ט - (4,6,7,8,9) - רצה
רמבם (10) ורבינו בחיי (15) - פרט במצות תוכחה וגם ע' סה"מ (ל"ת ש"ג) קל וחומר שלא במקום מצוה
ספר החינוך (14) ותוספות רי"ד (13) - סוג של אונאת דברים
מאיירי (11-12) - מוסר ומידות טובות